

10. Списак Т.П. Підприємницька діяльність Леопольда Кеніга в м. Тростянець. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні музеї центри збереження і популяризації сторико-культурної спадщини». Суми. 24-24 жовтня. 2019 р.
11. Хосе Ортега-і-Гасет: життя, історичний розум і ліберальна демократія : монографія / За заг. ред. М. Марчук, Х. Боладо. Чернівці. Чернівецький нац. ун-т, 2017. 824с.
12. Ukraina: Lietuvos epocha. 1320-1569 / Andrijs Blanuka, Alfredas Bumblauskas, Borisas Cerkasas...[at al.] Vilnius : Mokalio ir enciklopediju leidybos centras, 2010. 192 s.

УДК 377:004

Пархоменко Тетяна,
*викладач вищої категорії,
КЗ СОР «Лебединський педагогічний
фаховий коледж імені А. С. Макаренка»,
м. Лебедин, Україна*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу потенціалу історичних дисциплін у формуванні громадянської компетентності майбутніх педагогів, можливостей та проблем формування громадянської компетентності студентів педагогічного коледжу засобами історичної освіти, аналізу проблеми підготовки студентів до практичного формування громадянської компетентності учнів в майбутній педагогічній діяльності.

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянськість, громадянська свідомість, громадянська культура, національне виховання, педагогічні технології, засоби формування громадянської компетентності, методи формування громадянської компетентності.

Parchomenko T. M. Formation of civic competence of future teachers by means of historical education.

The article is devoted to the analysis of potential of historical disciplines in formation of civic competence of future teachers, possibilities and problems of formation of civic competence of students of pedagogical college by means of historical education, analysis of problem of preparation of students for practical formation of civic competence in future pedagogical activity.

Key words: civic competence, citizenship, civic consciousness, civic culture, national education, pedagogical technologies, means of forming civic competence, methods of forming civic competence.

Стратегічним напрямом розвитку суспільного життя в Україні є формування демократичної правової держави і громадянського суспільства. Реалізація цієї мети значною мірою залежить від громадянської культури людей, їхніх світоглядних орієнтацій, самосвідомості, готовності жити й діяти у відповідності з демократичними цінностями та принципами. В цьому контексті особливого значення набуває формування громадянської компетентності молоді як найбільш активної, соціально мобільної й відкритої до змін демографічної групи, від якої залежать перспективи розвитку держави.

Особливого значення проблема формування та розвитку громадянської компетентності набуває у контексті підготовки майбутніх учителів, для яких високий рівень громадянської свідомості є не просто елементом загальної культури, а й показником професійної придатності та передумовою успішної реалізації освітньої функції майбутньої професійної діяльності. Саме випускникам педагогічних навчальних закладів належить упроваджувати в життя ідеї громадянської освіти і виховання учнів на основі демократичних цінностей. Сучасні реалії вносять корективи у першочерговість завдань професійної підготовки вчителів: пріоритетного значення набувають питання формування громадянина з активною життєвою позицією, з усвідомленням свого громадянського обов'язку і відповідальності, здатністю конструктивно приймати рішення та діяти у сфері громадянських відносин. Необхідною умовою професійного становлення студентів педагогічних закладів є використання здобутих знань, умінь, навичок в практичній діяльності.

Важливим для майбутнього вчителя є оволодіння необхідним дидактичним інструментарієм для впровадження громадянської освіти в школі. Особливого значення в цьому аспекті набуває формування ключових компетентностей, зокрема громадянської. Саме тому слід звернути увагу на форми і методи розвитку цієї компетентності, які є найефективнішими в освітньому процесі. Необхідні пошуки нових підходів до розвитку громадянської компетентності, які б відповідали сучасним реаліям і потребам педагогічної практики.

На ключовій ролі вчителя у формуванні громадянського суспільства і відповідній підготовці молоді акцентується увага в багатьох державних документах, що визначають основи політики в галузі освіти: Національна доктрина розвитку освіти, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. У сучасних умовах одним із пріоритетних завдань професійної підготовки учителів має стати формування особистості з високим рівнем громадянської свідомості, здатної до самовизначення і відповідальної поведінки в політичному, економічному і культурному житті суспільства. Для досягнення професійного успіху майбутнім

учителям недостатньо одних лише фундаментальних і професійних знань. Потрібні також знання про свої громадянські права і свободи, вміння їх захищати, навички участі в управлінні і взаємодії з органами державної влади, толерантність, уміння об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем тощо. Необхідно готувати майбутніх педагогів до життя і професійної діяльності в умовах громадянського суспільства.

В Законі України «Про освіту», наголошується, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [7].

Основи концепції національного виховання було закладено вітчизняними філософами та громадськими діячами – Г. Сковородою, М. Драгомановим, М. Грушевським. Проблема громадянського виховання чітко прослідковується в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Питання становлення громадянської освіти досліджували К. Баханов, Н. Бібік, І. Єрмаков, О. Овчарук, проблемами формування громадянської компетентності особистості займалися Р. Арцишевський, Т. Бакка, П. Вербицька, В. Оржеховський, О. Пометун, І. Зязюн, С. Рябов, К. Чорна, сутність і структуру поняття громадянської компетентності, а також шляхи її формування висвітлено у працях Т. Ладиченко. Проблему формування громадянської компетентності майбутніх учителів в своїх працях дослідили О. Кучер, М. Михайліченко, О. Шестопалюк, теоретичні засади формування громадянської культури учнів – Н. Дерев'янка, громадянське виховання старшокласників у процесі історико-красознавчої діяльності – О. Кошолоп.

Формування громадянської компетентності майбутнього педагога розглядається як набуття знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які дозволять усвідомлено, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські обов'язки та права у суспільно-політичній та навчальній діяльності, користуватися свободами, займати активну громадянську позицію з метою розвитку демократичного суспільства, бути патріотом своєї держави, шанобливо ставитися до народів і культур інших країн [5, с. 133].

В працях вчених, які займалися і займаються даною проблемою, зміст громадянської компетентності розкривається через комплекс громадянських якостей особистості: патріотизм, демократизм, громадянська свідомість, громадянська самосвідомість і самовизначення, громадянське мислення, громадянська відповідальність, почуття громадянської гідності, громадянські обов'язки, громадянська совість, громадянська мужність, громадянська діловитість, національна й полікультурна зрілість; повага до національних традицій, національний менталітет, національна гідність, прихильність до загальнонародських цінностей, державна патріотичність, громадянська дисциплінованість і громадянська активність, збереження родоvodu й честі сім'ї, національна одномовність; громадянський обов'язок, громадянську відповідальність, громадянську совість і громадянську активність тощо. Отже, громадянська компетентність вчителя початкової школи – це певне особистісне утворення, в основі якого і механізмом якого є певна система професійних знань, особистих якостей, ставлень педагога до держави, суспільства, інших людей, до себе як громадянина, а також потреба у формуванні громадянськості молодших школярів як пріоритетної соціально-моральної цінності.[3, с. 8]

Нашою метою є здійснення аналізу особливостей формування громадянської компетентності майбутніх учителів засобами вивчення історичних дисциплін.

«Навчальна програма. Історія України. Всесвітня історія» визначає компетентнісний потенціал предмета. Однією з ключових компетентностей визначається громадянська компетентність. Її формування включає:

- Бути активним і відповідальним членом громадянського суспільства, що знає права людини і вміє їх захищати; ухвалювати зважені рішення, спрямовані на розвиток місцевої громади і суспільства, використовуючи знання з історії та інших соціальних дисциплін.

- Ідентифікування себе як особистості й громадянина України; усвідомлення цінності людини; шанування досвіду й цінностей власного й інших народів, держав, релігій і культур; толерантне сприйняття і ставлення до життєвої позиції іншого; волонтерство, підтримка громадських проєктів та ініціатив [2].

Громадянська компетентність передбачає дві сфери свого формування:

- освітню, що спрямовує діяльність студента на потреби майбутнього життя шляхом формування елементів компетентності громадянина засобами навчального процесу;

- життєву, що враховує впливи сімейного виховання та соціуму, спонтанні та спрямовані процеси соціалізації особистості [8, с. 16].

Становлення активної громадянської позиції необхідно розпочинати з формування громадянської та національної самосвідомості – усвідомлення себе частиною певної національної спільноти, відчуття відповідальності перед своєю нацією, осмислення моральних та культурних цінностей, прагнення до

самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності. Важливе місце у цьому процесі посідає виховання у студентів почуття патріотизму, що сприяє становленню і утвердженню правової, демократичної держави [8, с. 17].

Формування громадянської компетентності майбутніх педагогів передбачає створення спеціальних навчальних ситуацій для розвитку в них засад громадянської дії та поведінки. Лише за таких умов можна говорити про формування ключової компетентності, яка, ґрунтуючись на освітній складовій та доповнюючись елементами сімейного виховання та соціалізації особистості, передбачає здатність особи самостійно діяти в складній, часто невизначеній ситуації під час вирішення актуальних для неї проблем громадянського життя.

Механізмом формування компетентної особистості на заняттях з історії передбачає комплекс послідовних процесів: цілепокладання – визначення очікуваних результатів – мотивація – ситуація успіху – здобуття знань – формування умінь та навичок у життєвих ситуаціях – контроль сформованості компетентностей – саморозвиток – самосвіта особистості. Значущість даного механізму полягає у створенні ефективного процесу формування інтелектуальної, самодостатньої особистості, яка має потужний духовний потенціал та здатна самостійно здійснювати життєвий вибір у найрізноманітніших ситуаціях.

Історія – важливий засіб виховання громадянськості. Саме історія якнайповніше акумулює увесь попередній досвід людства та найсистемніше передає цей досвід молоді. Історичний досвід суспільства має величезну пізнавальну самоцінність, будучи основою культурного і морального удосконалення індивідуума, його громадянського становлення та соціальної активності, розуміння власного місця у суспільстві, своїх історичних коренів, пробудження соціальної пам'яті. Історія ставить особистість перед проблемами вибору, демонструючи складність та неоднозначність моральних оцінок історичних подій та осіб [1, с. 152].

Саме історична освіта створює основне підґрунтя для формування громадянської компетентності в усіх своїх компонентах (ціннісному, діяльнісному та процесуальному) [6, с. 41]. О. Пометун, відмічає, що реалізація ціннісного компонента відбувається переважно через зміст освіти шляхом відбору й структурування навчального матеріалу курсу, який забезпечує умови формування демократичних цінностей, орієнтацій, сприйняття ідеалів демократії, вироблення ставлень і мотивів діяльності, які є складовими громадянської позиції.

Діяльнісний (технологічний) блок громадянської компетентності передбачає формування мотивованої активності, тобто суб'єктної особи, яка: виявляє суспільну активність в застосуванні процедури і технології захисту власних інтересів, прав і свобод та прав і свобод інших громадян, виконання громадянських обов'язків в межах місцевої громади, держави та її політичних інститутів; застосовуванні способів та стратегій взаємодії з органами державної влади на користь собі та громадянському суспільству.

Ефективний розвиток процесуального (особистісно-творчого) компонента громадянської компетентності передбачає залучення здобувача освіти до активної навчальної діяльності, що супроводжується внутрішньою розумовою активністю. Паралельно з освоєнням діяльності він формує свою систему цінностей, підтримувану соціумом. З пасивного споживача знань повинен стати активним суб'єктом освітньої діяльності, що забезпечує послідовну та ефективну реалізацію компетентісного підходу [6, с. 42].

Для сучасної освіти актуальним є питання пошуку оптимальних освітніх технологій, методів і засобів формування громадянської компетентності. Реалізувати поставлені завдання допомагає застосування нових педагогічних технологій, таких як: особистісно зорієнтована методика, інтерактивне ситуаційне навчання, проєктний метод, стратегія критичного мислення та ін.

Інноваційні технології навчання дають можливість, реалізовувати компетентісний підхід через активну різноманітну діяльність у проблемних ситуаціях, формувати активні громадянські уміння і навички. У такому випадку результат навчання полягає вже не в передачі студентам історичної інформації, а в формуванні готовності діяти в житті з позицій правосвідомості та громадянської відповідальності. Різноманітні інноваційні технології (лекції, круглі столи та ін.) відіграють важливу роль у формуванні діялісного та процесуального компонентів та сприяють розвитку громадянської компетентності.

Формування громадянської компетентності здійснюється шляхом: раціонального поєднання традиційних і сучасних інформаційних технологій, інтерактивних методик, максимально адаптованих до конкретної навчальної ситуації. При вивченні історичних дисциплін необхідно спонукати студентів аналізувати різноманітні джерела інформації, визначати їх істинність, толерантно ставитися до протилежних думок, шукати альтернативні аргументи для доведення власної точки зору, шанобливо ставитися до прав кожної людини, до інших народів та культур. Майбутні вчителі мають навчитися використовувати набуті знання для здійснення вибору в реальних життєвих ситуаціях, розв'язання конфліктів відповідно до законів демократії; виховання на конкретних історичних прикладах патріотичних, громадянських, морально-етичних почуттів не тільки в себе, а й у своїх майбутніх вихованців.

Системне, формування компонентів громадянської компетентності на заняттях суспільствознавчого циклу передбачає дотримання таких методичних умов:

- результати навчання на кожному занятті повинні бути зорієнтовані на формування громадянської компетентності;

- у навчальному змісті предмета мають бути акцентовані за допомогою відповідних завдань і засобів навчання громадянознавчі знання, громадянські цінності, уміння і навички;
- організація навчального процесу повинна забезпечувати постійну активну позицію студентів через системне запровадження інноваційних технологій [4, с. 9].

Усвідомлення своєї приналежності до української нації повинно зберігатися у глибинах душі і виховуватися з самого дитинства. Надійним фундаментом, на якому успішно формується національна свідомість, є історична пам'ять. Пріоритетним напрямом процесу виховання громадянина України є формування і розвиток національної самосвідомості, яку можна формувати і розвивати такими методами як лекція, бесіда, диспут, метод прикладу. Тому варто вдаватися до бесід про видатних борців за незалежність України, національних героїв, наводити приклади самовідданого служіння Україні.

Велику роль у формуванні національної самосвідомості, громадянської позиції студентів відіграють диспути – як спонтанні, викликані якимись суспільними подіями (повідомленнями засобів масової інформації і т.п.) і спеціально організовані. Вони значною мірою сприяють розвитку мислення, дає можливість визначити власну позицію, формують навички відстоювати свою думку. Їх треба детально готувати, визначити тему, заздалегідь поставити питання, які обговорюватимуться, з тим, щоб студенти опрацювали відповідні інформаційні джерела, продумали свої виступи.

Результативною формою роботи є впровадження практичних вправ у процес професійної підготовки майбутніх учителів. Наприклад: пошук біографічних матеріалів, цікавих фактів, систематизація інформації, складання історичних портретів, описів борців за державну незалежність України. Означені вправи націлюють студентів практично підходити до розв'язання життєвоважливих завдань; розвивають уміння використовувати медіа-засоби для пошуку необхідної інформації, перегляду відеоматеріалів.

Відповідь на поставлене питання в рамках практичних завдань зумовлює пошук інформації в друкованій літературі чи Інтернет-джерелах; сприяє умінню працювати в команді, знаходити компроміси в проблемних питаннях. Важливим аспектом практичних вправ є формування індивідуальних якостей особистості, які дозволять діяти на користь соціуму, ефективно розбудовувати незалежність та демократичність держави [9, с. 43].

Під час вивчення курсів історії України та всесвітньої історії важливо сформувати у студентів національні, міжнародні та загальнолюдські цінності. У зв'язку з цим потрібно звернутися до історичних понять та термінів: національно-визвольна революція, українські національно-визвольні змагання, крах тоталітаризму і перемога демократії, тенденція посилення європейської інтеграції, еволюційне просування демократичних країн до соціально-орієнтованого громадянського суспільства. В поєднанні з історичним поняттям «Державність України» все це дає можливість сформувати цивілізаційний погляд на історію і суспільство, яке може бути визначено такою оцінкою: «Я – громадянин України, Я – громадянин Європи, Я – громадянин Світу».

Процес викладання історії повинен спрямовуватися на вироблення у майбутніх педагогів уявлення про багатоманітність пояснення подій історії та сучасності, вміння порівнювати факти, оцінки, альтернативи розвитку та джерела історичної інформації, створювати власну аргументацію оцінки минулого; формування ціннісних орієнтацій на основі особистісного осмислення соціального, духовного, морального досвіду минулого і сучасного, поваги до прав людини, толерантного ставлення до культури та історичного досвіду інших народів. Такий підхід сприяє формуванню їхньої громадянської компетентності. Лише єдність теорії і практики налаштують майбутніх фахівців діяти, мислити по-новому задля удосконалення системи освіти нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицька П. В. Роль викладання історії у процесі формування громадянських якостей у студентської молоді. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2006. № 555. С. 150–154.
2. Історія України. Всесвітня історія. 10 – 11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL:
3. <https://docs.google.com/document/d/1triy5XvjJbWXJpRvgx9bNB04bg72AZoN15UUjblKxio/edit>
4. Майданик О. В. Змістовний аспект поняття «громадянська компетентність» вчителя початкової школи. *Науковий Огляд*. 2016. № 7 (28). С. 1–13.
5. Мельник Н. І. Цінності громадянської компетентності як базові у професійній підготовці майбутніх вихователів. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2018. № 2. С. 3–10.
6. Піддячий В. М. Організаційно-педагогічні умови формування громадянської компетентності майбутніх педагогів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка: Педагогічні науки*. Чернігів, 2019. Вип. 1. С. 131–138.
7. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : метод. посібн. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2017. 208 с.
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. . № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 21 с.

10. Толмачова І. Г. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів засобами медіа. *Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квіт. 2019 р.). Київ: Київський електромеханічний коледж, 2019. С. 41–44.

УДК 159.953

Тодосійчук Вікторія,
учитель історії комунальної установи
Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 7
імені Максима Савченка,
м. Суми, Україна

ЕФЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ: УМОВИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано особливості організації педагогічної діяльності в умовах дистанційного навчання, створення умов ефективного навчання.

Ключові слова: міжнародне дослідження якості освіти PISA-2018, ефективне навчання, дистанційне навчання.

The article analyzes peculiarities of distance teaching, creating conditions for effective distance learning.

Key words: Programme for International Student Assessment PISA-2018, effective learning, distance learning.

Сьогодення ставить перед учасниками ринку освітніх послуг серйозні виклики, які мають мобілізувати зусилля суспільства в напрямі підвищення ефективності інвестицій у людський капітал як основи економічного зростання країни, збільшення її потенціалу та конкурентоспроможності на міжнародній арені. Нова парадигма освіти передбачає створення умов для розкриття індивідуальних здібностей, неповторних, унікальних особливостей психіки та інтелекту кожної особистості.

Завдання інноваційної освіти полягають у забезпеченні реальної, а не декларованої пріоритетності освіти, необхідності її модернізації у контексті вимог і можливостей XXI ст. Оскільки ідеї і технології змінюються швидше, ніж покоління людей, у першу чергу потрібно забезпечити високу функціональність людини в різних, часто непередбачуваних умовах, що зокрема засвідчили події 2020 року.

Запровадження карантинних заходів у зв'язку із поширенням коронавірусної інфекції гостро поставили питання упровадження технологій дистанційного навчання задля підвищення якості освіти.

Зазначимо, що проблема запровадження зазначених технологій не нова для України. Починаючи з 2015 року вона активно піднімалася в Інтернет спільнотах, обговорювалася на форумах, наукових конференціях. Популярним став порівняльний аналіз сучасних моделей ефективного навчання в європейських країнах та США з виділенням інтегративної, мережевої, кейс-технологічної моделей, моделі інтерактивного телебачення тощо, які передбачають можливість отримання освітніх послуг у різному форматі, збільшення кількості завдань для самостійного опрацювання на основі підключення та широкого використання мережі Інтернет.

Наявність технологічних проблем на території України яскраво продемонстрував Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. У середньому лише 30% керівників закладів освіти погодилися з твердженнями «Цифрова техніка в навчальному закладі є достатньо потужною», «Кількість цифрової техніки для навчання є достатньою», «Доступність належного програмного забезпечення є достатньою». Водночас майже 70 % керівників відзначили, що вони мають ефективні професійні ресурси, за підтримки яких учителі можуть навчитися користуватися цифровою технікою, а також мають доступність до ефективних освітніх онлайн-платформ.

Проблеми цифрової грамотності, технічного та технологічного забезпечення стали особливо нагальними під час запровадження карантинних заходів 2019-2020 н.р. Результати опитування учнів та батьків щодо організації дистанційного навчання під час карантину в школах м.Суми зазначили, що понад 23% респондентів не задоволені технічними умовами, 27% педагогів проводили уроки онлайн, приблизно четверта частина педагогів лише надавала перелік параграфів для самостійного опрацювання.

Проведені дослідження виявили неготовність більшості педагогічних колективів до швидкого реагування на необхідність здійснення змін, поставили питання оволодіння новими професійними навичками, зокрема ефективним користуванням цифровою технікою, новими платформами, осучаснення методики проведення уроків з використанням технологій дистанційного навчання.

Протягом 2020-2021 років понад 640 педагогів м. Суми пройшли курси підвищення кваліфікації при Сумському ОІППО з проблем «Нові додатки Google для освітнього процесу», «Інформаційно-цифрова компетентність педагога: реалізація освітнього процесу», «Використання інтерактивних дошок в освітньому процесі», «Використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі», «Використання STEM-технологій навчання при викладанні предметів природничо-математичного циклу»; відвідали вебінари, майстер-класи щодо створення мультпрезентацій, використання онлайн сервісів тощо. Це, без сумніву, сприяло розвитку цифрової грамотності та часткової реалізації проблеми ефективної організації онлайн навчання.